

Nr 577

Av herr **Romanus m. fl.**, om representation för skolelever i nämnder och styrelser.

(Lika lydande med motion nr 479 i Första kammaren)

Under det senaste året har debatten om individens medinflytande över sin miljö intensifierats. Att människor får större möjlighet att påverka beslut som rör deras personliga arbets- och levnadsvillkor har framhållits som ett egenvärde men också som ett medel att stärka och vitalisera den politiska demokratin.

Man har pekat på en väsentlig fara som hotar den tekniskt avancerade välfärdsstaten av den typ vi har i Sverige: att den stora majoriteten av människor, i känslan av att deras omedelbara trygghet är ordnad och att de ändå inte kan påverka de beslut som fattas av politiker och experter långt ovanför deras huvuden, vänder politiken ryggen. Detta leder i sin tur till att begränsade aktivistgrupper får ett oproportionerligt stort inflytande och att demokratins handlingsberedskap vid yttre eller inre krislägen blir låg.

Det är angeläget att motverka sådana tendenser genom reformer som underlättar en allsidig och vital samhällsdebatt och genom åtgärder som stärker individens möjligheter att själv utöva ett aktivt inflytande. Här spelar skoldemokratin en betydelsefull roll både genom att förbättra trivsel och samhörighet inom skolsamhället och genom att fostra eleverna till självständigt handlande och demokratiskt ansvarstagande.

Med de senaste årens skolreformer har betydelsefulla steg för bättre skoldemokrati tagits genom inrättande av samarbetsnämnderna och genom att eleverna givits tillträde till ämnes- och klasskonferenser. Inom skolöverstyrelsen pågår nu ett omfattande utredningsarbete utfört av arbetsgruppen SISK (samverkan i skolan) för att fördjupa skoldemokratin och finna nya former för den. Det är emellertid angeläget att inte reformarbetet på området avstannar i väntan på resultatet av pågående utredningar och försök. Skolöverstyrelsen synes dela denna inställning att döma av dess arbetsplan för utredningen, som omfattar både långsiktigt forskningsarbete och snabbutredningar.

I det följande skall vi, efter att först ha pekat på en framtida möjlig utvecklingslinje, ta upp några förslag till åtgärder som bör kunna genomföras utan dröjsmål.

Samarbetsnämnd — styrelse för skolan?

Samarbetsnämnden är i dag det främsta instrumentet för elevernas medverkan i beslutsprocessen i skolan. Men fortfarande har den huvudsakligen rådgivande karaktär. I de frågor där den har beslutsrätt — avstängning och förvisning av elev — deltar inte elevrepresentanterna i besluten. Nämndens arbete har också av stadgor och anvisningar begränsats till att gälla framför allt ordnings- och trivselfrågor. Vidare är nämnden ännu inte föreskriven på grundskolan utan endast för de gymnasiala skolformerna.

Vi tror att flertalet av dessa begränsningar kan avlägsnas utan olägenhet, vissa kanske först på längre sikt, andra genast. Samarbetsnämnden skulle kunna utvecklas till en styrelse för den enskilda skolenheten, som utåt företrädde skolan och som hade de befogenheter som normalt tillkommer en styrelse. Bl. a. borde framställningar från skolan till skolstyrelsen beträffande anslagsäskanden etc. avges av samarbetsnämnden.

I samband med en sådan utveckling borde man allvarligt överväga att ge även andra personalkategorier än lärarna fast representation i samarbetsnämnden, liksom också föräldrarna. Då borde även antalet elevrepresentanter utökas.

En utveckling i här skisserad riktning kan givetvis ske successivt, t. ex. så att samarbetsnämnderna först ges beslutanderätt när det gäller ordningsregler, utformningen av gemensamma samlingar, studie- och friluftsdagar, lokalfrågor och stipendiefördelning och att nämnden ges förfoganderätt över vissa medel för användning på dessa och liknande områden.

Vi förutsätter att sådana förslag prövas inom ramen för SISK:s arbete och att man även tar upp till allvarlig prövning tanken att göra samarbetsnämnden till en styrelse för den enskilda skolenheten.

Vi utgår även från att den från liberalt håll i tidigare motioner (I: 263 och II: 351 år 1967 samt I: 104 och II: 150 år 1968) aktualiserade frågan om behovet av regler för visst minimiantal sammanträden med samarbetsnämnderna prövas av SISK utan alltför stort dröjsmål och att skolöverstyrelsen snabbt kan meddela ytterligare anvisningar om detta. Det är givetvis just under uppbyggnadsskedet, innan man funnit fasta former för verksamheten, som risken för alltför få sammanträden är störst. Det finns redan klara belägg för att samarbetsnämnderna på många håll har haft svårt att komma i gång.

Samarbetsnämnder på grundskolan

Samarbetsnämnden är i dag endast föreskriven för de gymnasiala skolformerna. Skolöverstyrelsen rekommenderar dock att samarbetsnämnder inrättas även på grundskolans högstadium. I skolöverstyrelsens förslag angående översyn av läroplan för grundskolan (november 1967) framhålles:

Skolöverstyrelsen rekommenderar också, att vid varje skolenhet med högstadium genom beslut och närmare föreskrifter av skolstyrelsen inrättas en samarbetsnämnd, bestående av representanter för skolstyrelse, föräldrar, elever, lärare och skolans övriga personal.

Rekommendationen finns intagen i skolöverstyrelsens broschyr »Arbets-trivsel i skolan» (1965). Samarbetsnämnder har också med gott resultat kommit till stånd vid många grundskolor. De försök som gjorts vid Eiraskolan i Stockholm pekar på att man även på mellan- och lågstadiet kan ge eleverna medinflytande i större utsträckning än man hittills tänkt sig.

Fortfarande är det dock, trots skolöverstyrelsens otvetydiga rekommendation, många grundskolor med högstadium som saknar samarbetsnämnd. Enligt en undersökning vidtagen av skolöverstyrelsen torde våren 1968 i över hälften av länen mindre än 30 procent av de berörda skolorna ha haft samarbetsnämnder. Detta motiverar enligt vår mening att kravet på samarbetsnämnd på grundskolans högstadium inskrivs i skolstadgan enligt samma normer som för gymnasiet.

Ämneskonferensen

Ämneskonferensen består av alla skolans lärare i ett visst ämne. Dess uppgift är att planera undervisningen i ämnet, lägga upp kurserna, föreslå inköp av läroböcker och annan studiemateriel samt diskutera undervisningsmetoderna. Även i ämneskonferenserna skall eleverna på de gymnasiala stadierna vara representerade, vilket är värdefullt.

Elevernas medverkan är dock starkt begränsad. Elevrepresentanterna får vara närvarande endast då pedagogiska frågor och planeringsproblem behandlas och får ej delta i besluten. Konferensen eller dess ordförande avgör själv vilka frågor som räknas som »pedagogiska». Vi tror inte att denna begränsning av elevernas närvarorätt är lycklig. En ständig närvarorätt för elevrepresentanterna — med full rätt att delta i besluten — skulle troligen ge ett bättre samarbete och öka förutsättningarna för elevrepresentanterna att göra en fullvärdig insats. Det bör också övervägas om inte ett minimiantal sammanträden — t. ex. två per termin — bör stipuleras.

Eleverna vid grundskolans högstadium är inte representerade vid ämneskonferenserna. Även i detta fall bör man överväga att ge högstadieeleverna samma grad av inflytande som gymnasister, fackskoleelever m. fl. En ändring av skolstadgan som möjliggör sådan elevrepresentation bör kunna vidtagas utan att man inväntar SISK:s arbete.

Klasskonferensen

De lärare som undervisar i samma klass bildar tillsammans med rektor klasskonferensen. Den behandlar klassens arbetsdisciplin, enskilda disciplinfall samt samordning och viss planering av undervisningen. Även i klasskonferensen får en representant för eleverna delta. Men samma begränsning

gäller här som för ämneskonferensen: bara när »pedagogiska» frågor och planeringsproblem diskuteras har eleven närvarorätt.

Man har sagt att det är olämpligt att elevrepresentanter är närvarande då enskilda disciplinfall behandlas. Denna invändning har fått mindre tyngd än förr, eftersom elever deltar i samarbetsnämndernas behandling av frågor om avstängning och förvisning. Just när det gäller disciplinfall, t. ex. konflikter mellan lärare och elev, kan det ha ett särskilt värde att elevsynpunkterna förs fram. Elevrepresentanterna bör givetvis här liksom i samarbetsnämnden åläggas tystnadsplikt vad gäller elevernas personliga förhållanden. Man bör allvarligt överväga om inte elevrepresentanterna också i klasskonferensen bör ges ständig närvarorätt.

Eleverna vid grundskolans högstadium är inte representerade vid klasskonferenserna. Liksom när det gäller ämneskonferensen bör det vara möjligt att medge högstadieleverna sådan representation på samma villkor som gymnasister m. fl. utan inväntande av SISK:s arbete.

Representation i skolstyrelsen

Skolledare och lärare har enligt skolstadgan rätt att sända representanter till skolstyrelsens sammanträden, med rätt att delta i överläggningarna men ej i besluten och rätt att anteckna egen mening till protokollet. Det har ifrågasatts om även eleverna skulle ges rätt att utse sådana s. k. fackrepresentanter. På några håll har elevrepresentanter inbjudits av skolstyrelsen. Det synes dock tveksamt om sådan inbjudan kan göras generellt för flera sammanträden; förfarandet torde också fordra enhälligt beslut i skolstyrelsen. I varje fall äger inte på så sätt inbjudna elevrepresentanter samma rättigheter som fackrepresentanterna.

Man kan givetvis diskutera det lämpliga i hela systemet med fackrepresentanter i en kommunal nämnd. Det förekommer inte i andra nämnder än skolstyrelsen och har där en historisk bakgrund. Det torde dock vara svårt att motivera fackrepresentation för lärarna men inte för eleverna. Vi föreslår därför att — inom ramen för nuvarande system med fackrepresentation — även eleverna ges rätt att utse representanter i skolstyrelserna på såvitt möjligt likvärdiga villkor.

Representation i skolöverstyrelsen

Eleverna har nu genom SECO (Sveriges elevers centralorganisation) en organisation som inför allmänhet och myndigheter är väl rustad att företräda elevernas intressen. SECO har också påtagit sig ett stort ansvar för elevernas demokratiska fostran genom elevrådsverksamheten och genom skolning av elevrepresentanter i samarbetsnämnder, ämneskonferenser och klasskonferenser. Statsmakterna har genom anslag åt SECO medverkat i denna utveckling.

Mot denna bakgrund är det naturligt att ställa frågan om inte SECO, liksom andra intressenter, borde ges representation i skolöverstyrelsens styrelse. En sådan representation skulle ge eleverna en möjlighet att aktivt delta och fortlöpande framföra sina synpunkter i skolans reformarbete, som vore helt i linje med den strävan till delaktighet på lägre nivåer som riksdagen genom skilda beslut har ställt sig bakom.

Den skulle också överensstämma med de intentioner som gällde vid den nuvarande skolöverstyrelsens bildande. Skolöverstyrelsen skriver i ett yttrande över en tidigare riksdagsmotion i frågan (SU 1967: 144): »Ett väsentligt önskemål i samband med den vid 1963 och 1964 års riksdagar beslutade omorganisationen av skolväsendets centrala ledning var att i ledningen för skolämbetsverket ge representation för olika för skolväsendet viktiga samhällsområden.» Skolöverstyrelsen skriver vidare:

SÖ finner det i och för sig inte oväntat att — mot bakgrunden av den positiva utveckling som på senare år förekommit beträffande elevernas medinflytande i skolan och utbyggnaden av elevernas egna organisationer — frågan om representation för eleverna i ledningen för skolan även på denna nivå nu anmäler sig. Eleverna är, jämte den i skolan anställda personalen, naturligtvis den främsta intressenten i skolväsendet. De beslut som fattas i SÖ berör ytterst elevernas situation, såväl under utbildningstiden som under den yrkesverksamma tiden. SÖ fäster också mycket stor vikt vid samarbetet och kontakten med eleverna genom de av dem bildade organisationerna och har vid beredningen av ärenden som kan sägas ha ett mer påtagligt elevintresse regelmässigt direkt kontakt med representanter för elevorganisationerna.

Trots det anförda anser sig inte skolöverstyrelsen kunna tillstyrka elevrepresentation i verkets styrelse. De skäl som anføres av skolöverstyrelsen synes oss dock mindre bärande. Som tyngst vägande skäl anföres att medlemmarna i SECO som regel inte uppnått myndig ålder. Man anser det inte rimligt att person under 21 års ålder skall vara bärare av ämbetsansvar och vara underskastad de särskilda bestämmelserna om ämbetsbrott enligt 20 kap. brottsbalken.

Denna invändning synes dock vara av ganska ringa praktiskt värde, eftersom något åtal enligt dessa bestämmelser inte förekommit på mycket lång tid. Om elevernas representanter anses mogna nog att ingå i offentliga utredningar och arbetsgrupper inom skolöverstyrelsen, vilket skett, torde de även kunna utses till ledamöter i verkets styrelse.

Vidare anför skolöverstyrelsen att försiktighet bör iakttas med utvidgning av verkets styrelse och att andra elevorganisationer finns vid sidan av SECO inom den del av utbildningsväsendet som sorterar under skolöverstyrelsen. Denna invändning motsäges dock av vad skolöverstyrelsen själv anfört om att eleverna, jämte skolpersonalen, är de främsta intressenterna i skolväsendet. SECO är den ojämförligt största av de elevorganisationer som kan komma i fråga.

Vi föreslår därför att SECO ges representation i skolöverstyrelsens styrelse.
Med hänvisning till det anförda föreslår vi,

A. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om

1. att i skolstadgan inskrives att samarbetsnämnd skall finnas vid grundskolor med högstadium,

2. att i skolstadgan ges möjlighet till representation vid ämneskonferenser och klasskonferenser för eleverna vid grundskolans högstadium enligt samma regler som gäller för de gymnasiala stadierna,

3. att skolstadgan ändras så att eleverna ges rätt till fackrepresentation i skolstyrelserna på likvärdiga villkor med lärare och skolledare;

B. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar att Sveriges elevers centralorganisation bör beredas representation i skolöverstyrelsens styrelse.

Stockholm den 28 januari 1969

Gabriel Romanus (fp)

Per Ahlmark (fp)

Ingemar Mundebo (fp)

Karl-Erik Strömberg (fp)

Ola Ullsten (fp)
